

ПО ВЪПРОСИТЕ НА РЕАЛИЗМА

ОТГОВОРИ НА Я. ЕЛСБЕРГ — ЛЕНИНГРАД

Въпрос: Как да разбираме понятието **реализъм**? Възможно ли е и до каква степен е възможно правдивото отражение на действителността и в произведенията на изкуството, които принадлежат към други направления в изкуството?

Отговор: Под реализъм аз разбирам творческия метод и направлението, сформирали се в определени исторически условия и изменяли се по съществен начин в различните исторически етапи. На мене, както и на редица учени, се струва, че реализмът в Западна Европа се заражда за пръв път в епохата на Възраждането, като получава тогава своята най-мощна изява в творчеството на Шекспир.

Една от коренните отличителни черти на реализма се заключава в своеобразието на подхода към създаване на типичен характер. Като се освобождава от митологичните представи за човешката личност и воля, реализмът дохожда до изобразяване на характера в неговата най-дълбока индивидуализация, в неговото **саморазвитие**, докато в предшестващите епохи литературата, създавайки характери, излизаше от по-рано „дадени“ естетични норми, определящи от себе си идеалното, възвишеното, или безобразното.

Реализмът даде най-дълбокото и правдиво изображение на действителността.

Но правдивото отразяване на действителността е присъщо и на нереалистичните литературни направления (затова е и нецелесъобразно понятието „реализъм“ да се употребява в смисъл на „жизнена правда“). Нима например нямаме правдиво отразяване на определени страни от действителността и на човешките преживявания в приказките и новелите на такъв писател като Тик? Възможно е обаче да се посочат и такива явления от изкуството, по своему оригинални, в които изопачението на действителността тържествува над частиците жизнена правда, потиска ги и унищожава (такива например са произведенията на Кафка, канонизирани от буржоазната ирационална и идеалистическа естетика; у Кафка изобразяването на страха и несигурността на малкия човек в своето съществуване при експлоататорския строй се превръща в проповед на духовно отчаяние, безплодност на всяка борба против този строй). Разбира се, изясняване степента на правдивост на това или онова произведение изисква всеки път специален и внимателен анализ.

Въпрос: Приложими ли са принципите на социалистическия реализъм еднакво към всички родове и жанрове на художественото творчество? Какво влияние оказват националните културни традиции върху развитието на реализма?

Отговор: Социалистическият реализъм е по-нататъшен етап в развитието на реалистичното изкуство, възприел и продължил най-добрите традиции на цялото предишно художествено развитие на човечеството, включвайки и всичко най-добро от наследството на нереалистичното изкуство.

Относителното тегло на реализма, многообразието на неговите форми непрестанно възрастваха, особено в течение на XIX-XX векове. Достатъчно е да се назоват такива произведения като „Ана Каренина“, драмите на Ибсен, „Въстанието на анге-

лите“ на Анатол Франс, пиесите на Шоу, романите на Томас Ман, за да си представим широтата и вместителността на реализма. В социалистическия реализъм, ако разбираме под това световното художествено направление, което във всяка национална литература се проявява по съвършено своеобразен начин, при многообразие на теченията и формите се явява нещо много повече. В това отношение достатъчно е да се назоват такива имена като Горки, Маяковски, Шолохов, Твардовски, Брехт, Арагон, Лакснес, чиято „Атомна станция“, според мен, притежава характерните черти на социалистическия реализъм.

Напълно вероятно е, вътре в социалистическия реализъм по-нататък да се оформят течения, чиито сигурност и названия сега съвсем не можем да предугадим.

Въпрос: Какво е най-характерно за днешното състояние на марксистическата естетика? Какви са нейните най-важни предстоящи задачи?

Отговор: Струва ми се, че марксистко-ленинската естетика в светлината на задачите, поставени пред науката, пред теорията от историческия XX конгрес на КПСС, трябва преди всичко да преодолее абстрактността, догматизма, откъсването на конкретното изучаване и различните области на изкуството, от художествената практика.

Марксистко-ленинската естетика задължава по новому да се осветят всички спорни въпроси, поставени от естетическата наука на миналото, като се държи при това сметка за дълбокото своеобразие на историческата съдба на различните видове изкуства и техния съвременен етап на развитие.

Най-актуални проблеми в теорията на литературата, като част на естетиката, аз считам:

1) въпросите за изграждане теория на литературата във връзка с проблемата за проследяване историческите изменения на видовете, жанровете и другите категории;

2) въпросите за общите и вътрешно специфични закономерности на литературното развитие;

3) въпросите на реализма, в частност на социалистическия реализъм.

ОТГОВОРИ НА В. ГЛИГОРИЧ — БЕЛГРАД

Въпрос: Какъв смисъл, според Вас, трябва да се влага в понятието „реализъм“? Може ли и до каква степен може да се постига правдиво отражение на действителността и в онези художествени творби, които отнасяме към други литературни направления?

Отговор: Нямам намерение да се впускам в създаване на дефиниция на реализма. В реалистичното художествено творчество винаги съм виждал отражение на истината за обществото, живота и човека. Във взаимодействието между живия човек и живата действителност се създава основата на онова литературно течение, което наричаме реализъм. Животът се мени, следователно и това течение е обществено-политически обусловено — обусловено е от развитието на обществото и се развива в него, обусловено е следователно от развитието на знанието и умението изобщо. Днес не може да ни задоволи реализмът на XIX в., защото се е изменила структурата на обществото, а във връзка с това и психиката на човека. Реализмът е идеал, който непрекъснато се осъществява и непрекъснато се допълва. Той не остава само в рамките, в които са го поставили литературните историци. Реализъм откриваме и в произведенията, принадлежащи към епохата на романтизма.

Оправдание за реализма аз намирам в отражението на действителността, доколкото тя е от значение за човека. Всичко онова, което е човешкия род и е от съществено значение за неговия живот, се обхваща от реализма. Бих казал, че източникът на неговото художествено творчество се намира в благородните човешки стремления. В изкуството аз винаги търся човека, направен не само от кръв и месо, но и човека с душа.

В критическата си дейност винаги съм се противопоставял на онези произведения, в които се изтъква личното преживяване за сметка на общочовешкото, болезненото и животинското за сметка на благородното и хуманното, изкуствената схема и измамните видения за сметка на живота, за сметка на жизнената правда, за сметка на човека и обществото.

Въпрос: Какви по-съществени изменения в принципите на реализма е наложила съвременната историческа действителност? Какъв отпечатък дават националните културни условия върху развитието на реализма?

Отговор: Като се изключат някои общи и основни положения, съвременният реализъм не може да бъде уеднаквен с реализма на XIX в. Богатството на оттенъци в художествения метод, което повлече след себе си обособяването на различните литературни течения от края на миналия век, както и новите проблеми за защита на хуманизма и хуманността, придружени от забележителни открития, непременно ще създадат нов етап в развитието на реализма. Във всяка отделна страна перспективите за развитието на реализма, с оглед на посочените съставки, са до известна степен различни, а в социалистическите страни тези перспективи са вдъхновявани от новия, социалистическия хуманизъм. Ето защо писателите от различните страни имат за задача да разкрият неговите специфични черти. Само взети вкупом, като едно цяло, всички тези отделни моменти ще ни дадат относително пълна картина на нашата епоха и на нашите усилия да схванем и насочим тази епоха към победата на хуманизма и прогреса.

Въпрос: Как да се схваща творческата свобода в литературата? По какво се различават свободата от своеволието на творческата личност?

Отговор: Свободата на художественото творчество е първото условие за създаване на големи художествени произведения. Но свободата трябва да се схване правилно: не като самоволно натрапване на личното, индивидуалното, в разрез с обективната действителност. Според марксизма свободата е осъзната необходимост и дейност, обусловена от това съзнание. Свободата в изкуството е несъвместима както с администрирането, така и със своеволните и безотговорни схващания за основните задачи на изкуството.

Въпрос: Какво, според Вас, е най-характерно за днешното състояние на марксистическата литературна наука? Какви са най-важните ѝ предстоящи задачи?

Отговор: Според мен ето какво характеризира съвременната марксистическа теория на литературата: убеждението, че марксистическият метод е най-добрият и единствено правилен метод за разрешаване на литературните проблеми, често пъти се проявява като убеждение, че марксистическата теория на литературата е нещо напълно изградено и завършено. Обаче предстои още много работа, за да се изгради тази теория както от историческо, така и от теоретично гледище. От историческо гледище трябва да се направи преценка на всички домарксови литературни теории. От теоретично гледище трябва да бъдат поставени и разрешени всички литературни проблеми, и то не само в противовес на многобройните мистични и ирационалистически буржоазни теории, но и в противовес на някои лъжемарксистически уклони, насочени към предварително определяне на правилата, които художественото творчество трябвало строго да съблюдава. Между тези уклони несъмнено спада и схващането, според което красотата — това било „нашият живот“, или пък, че при социализма можело да съществува единствено „оптимистичната трагедия“.

Въпрос: В какво се изразяват различията между реализма и модернизма в съвременната югославска литература и имат ли те идеологически предпоставки?

Отговор: У нас се водят дискусии върху различни литературни проблеми и литературни школи, въз основа на свободата на мненията. По тези въпроси ще ви осведоми Драган Йеремич, един от редакторите и сътрудниците на сп. „Савременик“, когото вече сте поканили да пише на тази тема.